

Nikola Mate Roščić

LAIČKI APOSTOLAT IVANA MERZA
U SVJETLU II. VATIKANSKOG SABORA

Kad sam se odlučio za ovo izlaganje o Ivanu Merzu, bio sam duboko svjestan svih ograničenja pred kojima se nalazim, i subjektivnim i objektivnim, pa stoga i ovaj moj prilog neće biti ništa drugo doli nekoliko pokušaja, koje rado nazivam *considerationes et propositiones*. Naime, ništa novo ne mogu reći o životu i djelovanju dra Merza, nemam nikakvih novih podataka koji ne bi bili već poznati svima onima koji su o Merzu pisali. U neku ruku pristupam životu i djelu tog velikana našeg laikata *sa strane*, pokušavajući uočiti i izdvojiti nekoliko činjenica nad kojima se isplati razmišljati i nad kojima je moguće, možda, stvarati neke poredbe.

Tri su fragmenta o kojima ovdje želim razmišljati i stvarati ili otkrivati neke poredbe:

1. Ivan Merz I nadahnuća »pariškog kruga«
2. Ivan Merz — obrisi »teologije laikata«
3. Ivan A'ierz — i mi danas.

Još jednom želim napomenuti da su ovo samo fragmenti, pokušaji, jer sam se zatekao u nemogućnosti da do kraja istražim sve ono što je vezano uz moja razmišljanja rođena nad njegovim životom i djelima. Također želim napomenuti da u prvi mah čak može izgledati kako ovo izlaganje i nema izravnu povezanost sa zadanom temom naslova. No sve što ću ovdje iznijeti ipak stoji u vezi s temom i na svoj je način pokušava opravdati. Dakako, trebalo bi izraditi cijelu studiju o »laikologiji« Ivana Merza. Paralele koje se u ovom izlaganju povlače mogle bi biti prinos takvoj sveobuhvatnoj prouči. Posebno prvi dio izlaganja upušta se u traženje paralela, koje dosad, koliko mi je poznato, još nitko nije poduzeo.

/. *Ivan Merz i nadahnuća »Pariškog kruga**

Svi životopisa, poznanici i neposredni svjedoci o Ivanu Merzu jednodušno tvrde da je odlazak i boravak u Parizu od 1920. do 1922. imao golem utjecaj na njegovu konačnu formaciju, i stručnu i duhovnu. Tamo se vrlo brzo uključuje u razne krugove, posebno one literarno-religioznog smjera. Dakako, on slijedi i sve važnije događaje u vezi sa socijalno-političkim angažiranjem mladih katolika, prati rad katoličkih organizacija, uvijek u želji i mislima kako će to presaditi u Hrvatsku kad se u nju vrati. To su sigurni podaci što ih nalazimo kod Kniewalda, Vrbaneke, Čepulića, Zanka, Gračanina, a o tome je i sam Merz mnogo toga zapisao u svojim *Dnevnici*ma i *Pismima* iz tog vremena. No ako i prolistamo sva ta svjedočanstva, ostaje nam još mnogo toga neprovidno, odnosno nedovoljno proučeno, posebno što se tiče osoba s kojima se družio i koje su na njega ostavljale najjači dojam. Dr. Škarica u svojoj disertaciji piše: »Nažalost, Merz u Parizu rijetko piše u svoj dnevnik, i stoga ne možemo potanko slijediti njegov razvoj u Parizu i ne možemo znati s kojim je važnim francuskim osobama imao susrete.«* Navodi se na mnogo mjesta da su to bili krugovi književnika-obračenika, predstojnici raznih organizacija i Hstova, posebno časopisa *Lettres*. Merz pohađa predavanja na Sorbonni i na Institut Catholique. Dr. Kniewald piše: »Ivan se mnogo kreće u društvu najviše katoličke inteligencije i konvertita. Marljivo polazi sve važnije katoličke priredbe u Parizu i na svojim putovanjima i tako upoznaje francuske katoličke institucije. Tu on jača svoju katoličku svijest, tu upoznaje Katoličku Akciju, tu ideja Papinstva, kao živog Krista, dobiva u njegovoj duši konačni i dosljedni oblik, tu se posve izgradio njegov neslomivi entuzijazam za Papu i za studij katolicizma u svjetlu papinskih poslanica, enciklika i direktiva.«-

Iz dostupnih podataka o pariškom periodu Merčeva života čini mi se da se dadu rekonstruirati tri poglavita područja na kojima je on produbljavao svoje znanje i uvjerenje, i koji su uopće karakteristični za njegov život i djelovanje. To je prije svega njegova stručna izobrazba, studij književnosti. Tom studiju Merz pristupa na svoj specifičan način, što nedvojbeno svjedoči njegova doktorska radnja: *Utjecaj liturgije na francuske pisce od Chateaubrlanda do danas*. U njoj se očituje solidno poznavanje francuske književnosti, ali isto tako i Ivanovo opredjeljenje da kroz religioznu, liturgijsko-mističnu prizmu gleda i vrednuje književno stvaralaštvo.

1 Usp.: ŠKARICA Marin, *Ivan Merz — Iniziatore dei movimento liturgico in Croazia (1896—1928)*, str. 142—143. Na ovom mjestu izričem zahvalu vlč. Skarici na dobrohotnosti kojom mi je ustupio cjelovit tekst svoje još neobjavljene doktorske radnje.

2 Dr. Dragutin KNIEWALD, *Dr. Ivan Merz — život i djelovanje*, Zagreb 1932, str. 119.

Drugo područje Merčeva zanimanja u Parizu odnosi se na upoznavanje i izučavanje socijalno-političke problematike, na prikupljanje informacija o katoličkim organizacijama, a sve u vidu njegova rada u katoličkom pokretu kod nas. Zanima ga odgoj mladeži u katoličkom duhu, odgoj i rad s radničkim svijetom, pitanja socijalne pravde, odnos prema pojavi totalitarnih sistema. S tim mislima Merz je već došao u Pariz. One su dozrijevale u njemu dok je bio u Beču i kad je boravio u domovini, dok se bavio pitanjem »svenarodnog katoličkog pokreta«, dok je snovao kako preporoditi »đački pokret«, dok je vrlo kritički razrađivao odnos između religioznog i političkog momenta u pokretu mladih. Sva ta pitanja i stavovi našli su svoje produbljenje i ukrepljenje u pariškom razdoblju njegova života. Tu su stečena konačna opredjeljenja. Njega oduševljava »interes katoličke generacije oko instauracije cijelog javnog života u Kristu«, jer u svemu tome on zapaža »djelovanje jedne *Energije*, koja posvuda djeluje«. Divi se »jedinственosti, koja inspirira katoličke pokrete svih zemalja. Najbolja apologija Božjeg djelovanja u čovječanstvu jest taj jedinstveni duh, koji prožimlje katoličke pokrete svijeta.«¹ Te misli nalazimo i u zapisu *Dnevnika* od 27. srpnja 1921., kad je Merz prisustvovao »Socijalnom tjednu« u Toulousi, i na bezbroj drugih mjesta i prigoda. To će se jasno očitovati u njegovu radu kad se vrati u Zagreb i kad se uključi u rad Katoličkog pokreta kod nas.*

Treće područje, vrlo značajno za Merčev pariški period, jest njegovo religiozno dozrijevanje. Već u prijašnjim godinama, od ratnih dana, pa onda za vrijeme studija u Beču, Merz provodi duboki religiozni život. U Parizu se to usavršuje. On svaki dan ide na svetu misu, prima sv. pričest, moli svećenički časoslov, provodi život asketa. Svjedočanstva o tome su brojna i nesporno rječita. U jednom pismu majci iz Pariza, od 20. listopada 1921. piše: »Osim toga znadeš da me je život na sveučilištu u Beču, onda rat, studij i napokon Lurd potpuno uvjerio o istinitosti katoličke vjere i da se zato moj cijeli život kreće oko Krista Gospodina.« U Parizu dozrijeva njegov asketsko-mistični profil, njegovo uvjerenje da je kontemplacija potrebna svakom čovjeku, pa će kasnije u svom djelu *Katolička Akcija* pisati: »Iz svega rečenog slijedi da je čovjek stvoren radi razmatranja (kontemplacije) duše i da sve ljudske djelatnosti moraju imati kao cilj kontemplaciju duše.«²

Ti djelomični navodi mene su osobito potakli da pokušam pronaći neke paralele između Merza i nekih »pariških krugova«, a posebno mislim na onaj »kružok« koji je obilježen imenom Jacquesa i Raisse Maritain. Poznato je da je to bio krug konvertita, književnika i mislilaca, nositelja neoskolastičkog usmjerenja među francuskim intelektualcima, ja-

¹ Usp.: NAGY Božidar, *Borac s bijelih planina — Ivan Merz*, Zagreb 1971, str. 198—199, gdje su doneseni tekstovi iz *Dnevnika*.

² Usp.: KNIEWALD, *nav. dj.*, str. 119. slij. i 141. slij.

³ Usp.: Ivan MERZ, *Put k suncu*, Zagreb 1978, str. 32—33.

ki krug katoličkih laika, usko vezan za utjecaj pjesnika-mistika Charlesa Péguya, Georges-a Sorela, književnika Leona Bloya, te brojnih drugih uglednika koje je i Merz čitao, izučavao, susretao i njima se oduševljavao. Spomenimo i to da je Jacques Maritain u Merčevo vrijeme aktivni profesor filozofije na Institut Catholique, a da se u njegovoj kući održavaju kružoci. To je kuća u kojoj su mnogi pronašli svoj put Bogu i Crkvi. No zanimljivo je istaknuti da je poveljivita preokupacija Maritainovih bila usmjerena u tri poveljivite točke, i to: *umjetnost, politika i duhovni život*.[^]

Ne mogu se oteti dojmu da je Merz bio u dodiru s tim krugom. Uvjerljivo se nameću paralelnosti, koje bih rado istražio kad bi mi to bilo moguće. Evo samo nekih pokušaja opravdanja tog dojma!

Merčev studij francuske književnosti i njegov specifični pristup toj književnosti vjerojatno je dobio svoj pečat baš od onih krugova koje je posjećivao, od profesora koje je slušao. Među njima smatram da je svakako bio i Maritain. Znamo, naime, da je Maritain objavio nekoliko svojih studija u časopisu *Revue des Jeunes*, kao npr. svoje djelo *Antimoderne*, Paris 1922, *Saint Thomas d'Aquin apôtre des temps modernes*, Paris 1923, i druge. Znamo da je za pristup književnosti od velike važnosti Maritainovo djelo *Art et scolastique*, Paris, 1920, te djela koja su, dođuše, objavljena kasnije, ali za koja s pravom možemo pretpostaviti da su sastavni dio dugogodišnjeg Maritainova djelovanja na sveučilišnoj katedri (tako npr. *Religion et culture*, *Frontières de la poésie*. *Situation de la poésie*, i druga). Merz je po svjedočanstvu iz *Dnevnika* zalazio na sastanke kod *Revue des Jeunes*,[^] a vjerojatno je i slušao predavanja Maritaina, a iz svih opisa i svjedočanstava nameće se dojam da je pohađao baš ono društvo intelektualaca-konvertita koji su se okupljali oko Maritainovih. Taj dojam postaje još uvjerljiviji kad usporedimo druga dva područja zanimanja kod Merza i kod Maritaina.

Načelni stavovi Ivana Merza u pitanjima iz političkog i socijalnog života u mnogome se podudaraju s onim idejnim pogledima koje je zastupao, znanstveno razvijao i životno se za njih borio Jacques Maritain. To se posebno može vidjeti u pogledima na pitanje odnosa Crkve i države, na razgraničenje područja djelovanja, te na ulogu kršćanina laika u životu Crkve i društva. Potaknut događanjima u Francuskoj, posebno u razračunavanju s *Action française*, Maritain se dao na izučavanje srednjovjekovnih teorija o odnosima duhovne i svjetovne vlasti, da tu

* Usp.: GROSCHÉ Robert, *Jacques Maritain*, u zbornom djelu *Tendenzen der Théologie im 20. Jahrhundert*, Stuttgart 1966, str. 200—205. Razni autori pisali su o životu i djelu J. Maritaina, tako: F. LELOTTE, *Convertiti del nostro tempo*, Milano 1955, str. 89—108; E. ROSSI, // *pensiero politico di Jacques Maritain*, Milano 1956; A. H. WINSNES, *Jacques Maritain. Saggio di filosofia cristiana*, Torino 1960: Zbornik *Jacques Maritain. Son oeuvre philosophique*, Paris, 1948, i brojna druga djela i prikazi.

7 KNIEWALD, nav. dj., str. 120.

pronade potvrdu kako duhovne vrednote imaju apsolutni primat.* Svoje poglede objavio je u brojnim studijama, od kojih je svakako najznačajnije djelo *Humanisme intégral. Primauté du spirituel*, te brojna druga djela o odgovornosti kršćana u sadašnjem trenutku, o kršćanskoj jednakosti, o slobodi, o demokraciji i autoritetu, o političkoj pravdi, o pravima čovjeka i prirodnom zakonu, o kršćanstvu i demokraciji, o principima političkog humanizma, o značenju suvremenog ateizma, itd. Maritain zastupa mišljenje da nije Crkva kao takva pozvana da provodi politički i kulturni red, nego da je to poslanje pojedinaca koji stoje u svijetu i koji su kao kršćani odgovorni za svoju vjeru i Crkvu. Crkva treba da takve pojedince sprema, da ih duhovno odgaja da bi mogli ispuniti svoje poslanje.

Čini se da je Merz u svojim stavovima vrlo blizak Maritainu. Iz Zagreba 1927. piše mons. Beaupinu i izriče svoje zadovoljstvo što je Sv. Otac zabranio *Action française*, koja je pod vodstvom Maurrasa zlorabila katolicizam u svoje političke ciljeve.^ Posve dosljedno svojim pogledima Merz će u Hrvatskoj, kao i Maritain u Parizu, izreći svoj vrlo kritički sud o »katoličkom pokretu« — bit će »posrednik između katoličkog pokreta u drugim zemljama i našega: djelovanje korektora!« Merz priznaje: »Služit ću Bogu kao korektiv u katoličkim organizacijama, jer spoznajem parmanentne odstupe od pravih doktrina.«* Tu je mislio na Seniorat i domagojstvo! Iz mnogih mjesta i zapisa mirne duše se može uvidjeti da je Merčev kritički stav i nezadovoljstvo s dosadašnjim smjerom katoličkog pokreta u Hrvatskoj nadahnut onom istom kritikom, onim istim načelima koja su se javila u Francuskoj s obzirom na *Action française*. Još u vrijeme svojeg boravka u Beču Merz ima sasvim jasne pojmove i stavove s obzirom na ulogu katoličkog laika u rješavanju sasvim političkih pitanja. Znamo za njegove riječi iz tog doba: »Braćo! Tako ne ide dalje. Naš se pokret rastvara i udario je lošim putem. Religija je postala sredstvom nacionalizmu. Mi nećemo i ne smijemo biti nikada katolici zato da pomognemo narodu, već ćemo zato pomoći i narodu jer smo katolici. Katolicizam je naš cilj, a ne naše sredstvo... Baza našega života mora biti naš preporod u Kristu . Dio je našeg pokreta prožet duhom modernizma i dekadence. Vodstvo dobiše u ruke ljudi, koji su nesposobni za to.«* Merz dobro razlikuje dvije vrste načelnih polazišta u katoličkom pokretu, dvije struje: »Jednoj je Crkva alfa i omega, a druga hoće da kršćanska načela prožmu javni život, jer su ona najbolja garancija, da će on cvasti. Ova druga struja podređuje i Krista javnom životu.«*- Ti stavovi uistinu su se produbili i učvrstili u Parizu i kasnije su bili polazište njegova rada u Hrvatskoj.

8 R. GROSCHE, *nav. m.*, str. 203.

9 Usp. KNIEWALD, *nav. dj.*, str. 123.

10 *Ibidem*, str. 152.

11 *Ibidem*, str. 108.

12 *Ibidem*, str. 115.

Kad čitamo Merčeve postavke s obzirom na odnos Crkva — država, njegovo shvaćanje dvojnosti ljudskih zajednica — naravna i vječna, te vrhunaravna i vječna, ili kad govori o podjeli nadležnosti jedne i druge vlasti, kad se zauzima za Crkvu koja treba da ima prvu riječ u mješovitim pitanjima, kad revnuje za slušanje rimskog pape, kad želi obnoviti Hrvatski katolički pokret, čini nam se da prepoznamo ona temeljna nadahnuća Maritaina što ih je on branio, naučavao i svojim djelima zapisao.¹³ Mislim ovdje posebno na paralelnosti koje sam otkrio između Merčevih misli i riječi i brojnih tekstova u Maritainovu djelu *Humanisme Intégral. Problèmes temporel et spirituel d'une nouvelle Chrétienté* (Paris 1936). Kao izraziti primjer i potvrdu naveo bih samo ono što Merz piše u jednom članku o zamisli novih katoličkih novina.¹⁴ Zna se da je baš radi toga putovao posebice u Pariz. I on u svom članku govori o dvije vrste katoličkih novina: jedne su stranačko-političke koje svoj rad temelje na načelima kršćanskog morala, a druge su katoličke novine izvanstranačke i nadstranačke, i u prvom redu imaju zadaću pomagati Crkvi pri spašavanju duša. Te misli, i doslovce iste razlike i obilježja, s obzirom na dvije vrste mogućih katoličkih novina razlaže Maritain u svom *Integralnom humanizmu*, i s tim poglavljem završava ovo svoje epohalno djelo.*¹⁵

Želio bih se još ukratko osvrnuti i na treće područje gdje se ukazuju paralelnosti Merza i Maritaina, a to je religiozno područje. Znamo, naime, da je Maritainova žena Raïssa napisala za njihov kružok mali traktat *La vie d'oraison*, 1922., koji se najprije pojavio kao privatno izdanje, a onda i kao njihovo zajedničko izdanje za javnost. Oni su također zajedno izdali knjigu *Liturgie et contemplation*. Znamo također da su Maritainovi zahtijevali od članova kružoka da dnevno posvete određeno vrijeme molitvi i kontemplaciji. Jacques Maritain je u više navrata izrazio mišljenje da je kontemplacija i mistika okrunjenje, vrhunac normalnog kršćanskog života, i to je posebno teoretski razradio u posljednjem poglavlju svog djela o stupnjevima spoznaje: *Distinguer pour unir ou Les degrés du savoir* (Paris 1932). U tom svojem uvjerenju on se posebno poziva i nadahnjuje sv. Ivanom od Križa. Znamo i to da su Maritainovi upućeni u duhovni život i mistiku preko susreta s Léonom Bloy, koji je zaslužan za njihovo obraćenje.

Čini mi se da je dovoljno pročitati Merčeve spise o duhovnom životu pa da se uvjerimo o paralelnostima koje postoje i koje se otkrivaju. Merz piše: »Borba na savršenošću, askeza, mora da je naš svagdanji kruh.«¹⁶ Te misli ponavlja i razrađuje u članku *Unutarnja snaga Kon-*

¹³ Poglavite misli Ivana Merza u njihovu izvornom obliku vidi kod I. MERZ, *Put k suncu*, str. 99. slij.

¹⁴ *Ibidem*, str. 138. slij.

¹⁵ Pri ruci imam talijanski prijevod izdan u Torinu 1962. Odnosni tekstovi nalaze se na str. 317—320.

¹⁶ Usp.: MERZ, *Put k suncu*, str. 25.

gregacije." U svom djelu »Katolička Akcija« Merz se posebno zaustavlja i na pitanju kontemplacije, i tu piše: »Čovjek je stvoren radi kontemplacije duše i sve ljudske djelatnosti moraju imati za cilj kontemplaciju duše.« Čak i društveni poredak »mora omogućiti čovjeku vrhunaravnu kontemplaciju.«¹⁸ U tom izlaganju i Merz se poziva na sv. Ivana od Križa, kao i Maritain. U jednom pismu majci Merz kaže da se u našem stoljeću »zaboravilo natprirodno misliti«. No mnogo više nego Merčevi napisani poticaji i stavovi za druge, o tome svjedoči njegov osobni život, njegovo dnevno razmatranje, o kojem svjedoče njegove odluke, njegovo životno pravilo, gdje nam svjedoči o svojem dnevnom razmatranju, o dnevnoj molitvi, pričesti i o drugim duhovnim vježbama. Iz tog osobnog iskustva on će u jednom pismu svom prijatelju napisati: »Držim da je redovita konsekventna meditacija jedino sredstvo da čovjek na zemlji ne izgubi nikada ravnotežu.«¹⁹

Ta uvjerenja vodila su Merza u cijelom njegovom preporoditeljskom radu unutar Hrvatskog katoličkog pokreta. On je stalno naglašavao primat duhovnog života, potrebu molitve i nastojanja oko savršenosti, jer »želimo li, dakle, postati nosioci velike katoličke misli, tada moraju sve naše organizacije neprestano naglašavati da je duboki i intenzivni religiozni život jedini preduvjet da se odgoje veliki pojedinci, koji će svojim životom realizirati svoje velike ideje.«²⁰ To je zlatno pravilo nove generacije — »neprestani i intimni dodir s Isusom«, to je temelj za odgoj elite, odgoj apostola, to je temelj orlovstva i kasnije križarstva, to je ishodište »preporoda naroda u Kristu«. Na jednom mjestu Merz poručuje Orlicama: »Kršćanstvo podređuje svaku ljudsku djelatnost duhovnom i vrhunaravnom cilju čovjeka.«²¹ U nacrtu pravila za novine »Kristov stijeg« zacrtava za redaktore da moraju »dnevno bar pola sata posvetiti razmatranju, molitvi, duhovnom štivu«.

Ovo pabirčenje paralelizama nipošto nema za cilj da umanjí izvornost i snagu vlastitog nadahnuća Ivana Merza, nego želi potaknuti na šire i svestranije uočavanje njegove osobe, njegova života i djela, pače, želi bar pokušati pokazati da naš Merz nije bio tek neki mali »provincijski svećić« što ga želimo pošto-poto uzdignuti na oltar, nego da je to uistinu bio veliki katolički muž, intelektualac i mistik, koji je u svom srcu nosio odjeke katoličkog univerzalizma. Želio bih također da bar upozorim na mogućnost kako se Merzu i njegovu djelovanju može pristupiti i s drugih polazišta i na taj način obeskrijepiti njegove negdašnje i sadašnje kritičare, koji su u njegovu djelovanju htjeli vidjeti tek »podmuklu agitaciju izvjesnih zavidnih individua«²² umjesto da su njegovo

¹⁸ *Ibidem*, str. 26–31.

¹⁹ *Ibidem*, str. 32.

²⁰ *Ibidem*, str. 91.

²¹ *Ibidem*, str. 115.

²² *Ibidem*, str. 131.

²² Usp.: KNIEWALD, str. 154.

djelovanje prosuđivali po širim mjerilima. Želio bih tim načinom također naglasiti da je Merz uistinu bio velikan ne samo u hrvatskim katoličkim laičkim redovima, nego da je bio srastao s poglavitim gibanjima Europe, da je već u ono vrijeme aktivno sudjelovao u stvaranju i širenju novih pogleda koji su, po mojem mišljenju, ostali do danas nesporno vrijedni i koji su se na svoj način pokazali kao daleka priprema stavovima II. vatikanskog sabora, posebno što se tiče apostolata laika.

2. Ivan Merz — obris »teologije laikata«

Bogata i brižno prikupljena ostavština dra Ivana Merza pruža dragocjenu dokumentaciju duhovno-stvaralačkih pogleda tog velikana našeg hrvatskog laikata. Tom vrijednom opusu pristupili su dosad prilično brojni pisci i pokušali nam predočiti profil tog čovjeka. No osim brojnih biografija već se javljaju i pojedinačne studije o nekim posebnim aspektima Merčeva života i djelovanja. Ugodno je znati da se tim poslom bave mladi ljudi i samo možemo poželjeti da se još veći broj mladih ljudi upozna sa životom i djelom Ivana Merza, da ga prouči i znanstveno vrednuje, smještajući njegov opus u šire okvire.

Bar vrlo kratko želio bih se ovdje dotaknuti jedne mogućnosti koja se nudi i koja se nameće kad je riječ o djelu dra Merza, a to je mogućnost i potreba znanstvene obrade »teologije laikata«, kakvu nalazimo u djelima dra Merza. Iz dostupnih njegovih djela, članaka, iz njegova Dnevnika uistinu se može poduzeti pothvat »rekonstrukcije« teologije laikata. Ta se misao posebno nameće u ovom našem vremenu poslije II. vatikanskog sabora, kad se ta i takva teologija i te kako razvija. Poznato je, naime, da je baš na II. vatikanskom saboru po prvi put u povijesti crkvenih sveopćih sabora bilo riječi o laikatu s polazišta teologije. To u svakom slučaju treba dovesti u vezu s onim gibanjima unutar Crkve koja su nadahnula saborske oce da na nov način progovore o mjestu i položaju, o ulozi i profilu laika u životu i za život Crkve. Osim drugih mjesta u saborskim dokumentima posebno se valja osvrnuti na sve ono što je o toj temi izrečeno u okviru dogmatske konstitucije o Crkvi — *Lumen gentium*. posebno IV. i V. poglavlje, zatim u pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu — *Gaudium et spes*, a ponajviše u dekretu o apostolatu laika — *Apostolicam actuositatem*. Saborski govor o laicima svakako predstavlja veliku novost za ekleziologiju, a nesporno je da je toj novosti prethodilo mnogo važnih događaja kroz posljednje jedno stoljeće, koji su na svoj način uvjetovali crkvenu teoretsku i praktičnu potrebu da se na nov način osvrne na laikat. Toj novosti prethodila su kroz minula desetljeća brojna teološka istraživanja, brojni crkveni dokumenti, te nastanak brojnih katoličkih laičkih pokreta u svijetu i kod nas. S obzirom na ulogu laikata u Crkvi dostatno je spomenuti samo ono što se dogodilo u Crkvi stvaranjem i pokretanjem *Katoličke Akcije*

sa svim popratnim službenim crkvenim proglasima, odredbama, enciklikama. U tom smislu piše Gustave Thils: »Promaknuće laikata u Crkvi vezano je uz povijest pokreta katoličke akcije koji su nastali i razvili se pod utjecajem Pija XI., te uz sve ono doktrinalno bujanje što je uskoro slijedilo. Kakav je bio taj nastanak i rast nove teologije laikata u toku prve polovine našeg stoljeća, izvrstan pregled toga daje upravo citirani G. Thils u poglavlju o ekleziologiji i antropologiji (114–126).²³ Bez te gotovo 50-godišnje pretpovijesti ne bi bilo moguće shvatiti odredbe II. vatikanskog sabora. Uostalom, poglavita djela o teologiji laikata, ili *laikologija*, nastala su prije Sabora, i tu je dosta samo spomenuti djela Yvesa Congara, Gustava Philipisa, Alfonsa Auera, Jacquesa Maritaina, Igina Giordania, Hansa Kiinga i brojnih drugih, pa da se uvjerimo u istinitost te tvrdnje.

Promatrajući stvari s tog gledišta, smatram da u te okvire valja smjestiti i djelo dra Merza. I to ne nekim umjetnim navlačenjem njegovih riječi na poredbu s izričajima II. vatikanskog sabora, dakle ne na deduktivan način, polazeći od postavki Sabora prema Merzu, nego obratnom metodom, tj. proukom Merza u okvirima cjelovite laikologije u Crkvi, koja čini pravu pretpovijest i pripremu za saborska nadahnuća. Merz nam se otkriva daleko veći i značajniji u svjetlu komparativnih prouka, i istom u tom osvjetljenju možemo pravo sagledati njegovu misao i njegovo djelo. Tu će se otkriti njegovo iskonsko katoličko nadahnuće, vrijednost njegove beskrajne ljubavi prema Crkvi i papi, njegov elan za stvaranje novog duha unutar Katoličkog pokreta u Hrvatskoj, njegova »progresivnost«, i u svakom slučaju ispravnost njegovih zamišljaja o mjestu i ulozi laika u životu Crkve i naroda, njegov zacrtani profil življenja i djelovanja za svakog onoga tko želi biti laički apostol. Merz je živio i naučavao svijest o pozvanosti na svetost, potrebu i poziv na laički apostolat u mjesnoj i općoj Crkvi, dobro je lučio specifičnost područja laičkog apostolata u Crkvi i izvan nje, pojedinačno i zajednički, znao je što se sve zahtijeva za formaciju pravih apostola laika i kakav odnos treba da vlada između laikata i hijerarhije.²⁴ Tko proučava Merza, ne može a da ne uvidi tu podudarnost njegovih stavova sa svim poglavitim naglascima saborskih smjernica.

Na ovom mjestu ne želim, a niti osjećam potrebnim da iznosim i razrađujem na konkretnim primjerima dokazne poredbe. Napominjem tek da se katkad stječe dojam o namjernom zaboravu kad je riječ o Merčevim idejama, da one nisu dovoljno prisutne u našoj javnosti među teolozima, pa se tako može pisati i naša domovinska ekleziologija a da

²³ Usp.: G. THILS, *Orientations de la Theologie*, Louvain 1958, str. 114.

²⁴ *Ibidem*, str. 114–126.

²⁵ Sve ovo što u obliku tvrdnje nabrajamo spleteno je od naslova Merčevih članaka u kojima je pokušao prenijeti u Hrvatsku nove ideje Katoličke Akcije i odgojiti mlade pučane za njihovo djelovanje u Crkvi i za Crkvu.

u njenom poglavlju o laikatu uopće ne bude spomenuto ime Ivana Merza, ili da se u raspravama o Hrvatskom katoličkom pokretu lik i misao ovog čovjeka ili namjerno prešućuje ili pak predstavlja u svjetlu stranačke pripadnosti od prije 50 godina. Iz tog zaborava svakako bi valjalo izvući Merza, pa kao što je već nastala doktorska radnja o Merzu kao pokretaču liturgijskog pokreta među Hrvatima, s još većim pravom trebala bi nastati solidna studija o Merčevoj teologiji laikata. Taj prijedlog rado iznosim pred ovim skupom, a uz to povezujem i prijedlog, iako možda smion i naivan, da se naši »instituti za teološku izobrazbu laika« nazovu »*Instituti dra Ivana Merza*«. Bilo bi to dostojno i časno s obzirom na tog čovjeka, laičkog apostola i, ako Gospodin dopusti, uskoro i našeg blaženika-pučanina.

3. *Ivan Merz — i mi danas*

Nije na meni da ocijenim u kojoj mjeri i na koji način lik dra Ivana Merza živi među Hrvatima, posebno u Crkvi Hrvata. O tome se ne želim baviti u ovom kratkom poglavlju, jer suditi o tome drugi su pozvaniji i mjerodavniji od mene. Ono što ovdje želim glasno razmišljati i predlagati odnosi se tek na nekoliko paralela što ih, po mojem sudu, valja neumoljivo povući između Merčeva vremena i naših dana. U tom suočavanju iskrsavaju neke spoznaje nad kojima se svakako isplati razmišljati.

1. Premda posjedujemo nekoliko odličnih životopisa dra Merza, veoma studiozno pisanih, te brojna svjedočanstva onih koji su ga poznavali, s njim surađivali, živjeli, ipak još uvijek ostaje mnogo toga i nedorečeno. Naime, još nemamo pouzdanu i cjelovitu studiju koja bi nam pružila zaokruženu sliku o nastanku, razvoju, sukobima i raspletima, te o okončanju »*Hrvatskog katoličkog pokreta*«, o Mahniću i Merzu, o drugim vođama tog pokreta, o senioratu, domagojstvu, orlovstvu i križarstvu. Prikazi koji su dostupni prilično su nepotpuni, pa i onima koji su pisani s nakanom da pruže cjelovit prikaz, kao npr. djelu prof. fra Bonifacija Perovića, *Katolički pokret između dva rata*, napisano u izbjeglištvu, nije se posrećilo da nam podare *povijest*, nego tek *povijesne uspomene*, u kojima subjektivni moment nadjačava objektivnu stvarnost. Međutim, pomalo se javljaju neke monografije o djelatnicima i prvacima toga vremena, pa će možda ipak biti moguće u dogledno vrijeme izraditi pouzdan povijesni presjek onih vremena od kojih nas dijeli više od pola vijeka. Bez dobrog poznavanja ondašnjih stvarnih prilika lik dra Merza kao da ostaje u nekim neodređenim povijesnim okvirima, što može znatno umanjiti stupanj zanimanja za njegovo nadahnuto djelo.

2. Prilike u kojima je dr. Merz djelovao svakako su sasvim drukčije od naših, ali ipak pomnom proukom baš njegova djelovanja i usmjere-

nja dolazimo do mogućnosti da to njegovo »duhovno podneblje« uspoređimo s našim današnjim, *pa makar se radilo o prešutnom trajanju ondašnjih podjela*, pa, prema tome, i o prešutnom sukobljavanju i raspletima na današnjoj pozornici naše Crkve i njezina života. Merz je proživio presudnu diferencijaciju unutar katoličkog pokreta, a što je on ocrtao u onim već citiranim riječima u kojima se kaže da je jednom dijelu katoličkog pokreta »Crkva alfa i omega«, dok je drugom dijelu svojstveno da »podređuje i Krista javnom životu«. Bio je to načelni sukob unutar katoličkih redova u trećem deceniju našeg stoljeća, koji se *mutatis mutandis* nazire i dandanas u našoj Crkvi, i oko čega se vode naše svakodnevne mučne i neizvjesne razmirice.

3. Merz je ispravno shvatio i ocijenio ulogu laikata u apostolatu Crkve, u duhu i prema načelima Katoličke Akcije. Opirao se samo formalnom nazivu »katolički« za onaj pokret koji je pitanje katoličke vjere, duhovnog života, spašavanja duša stavljao u drugi plan i njime se služio samo kao sredstvom za postizanje političko-nacionalnih ciljeva. U svom razglabanju o bitnim ciljevima Katoličkog pokreta, Merz je studiozno pristupio izučavanju ideja i programa što ih je bio zacrtao dr. Antun Mahnić.²⁶ Smatramo da je Merz dobro razlučio i uočio bitne elemente spornih pitanja, te da je ponudio dobra usmjerenja. A ona su takve naravi i toliko u skladu s današnjim saborskim smjernicama glede apostolata laika da bismo to svakako trebali prihvatiti.

4. U ono vrijeme, kao i danas, jedno od temeljnih načelnih pitanja ostaje odnos laikata prema hijerarhiji, te uloga i mjesto hijerarhije u vođenju cjelokupnog apostolata. Neumoljivom podudarnošću nameću se te paralele, iako u novom kontekstu. Merz je želio da »uopće sve katoličke organizacije budu pod izravnom vlašću crkvenog autoriteta (Episkopata)«. I to je bio onaj sporni stavak zbog kojega je kasnije bio isključen iz Seniorata »i to toga radi, što se nije složio s mišljenjem, da u Katoličkoj Akciji imade cijeli kompleks stvari, koje ne spadaju pod kompetenciju biskupa, već pod kompetenciju kat. pokreta, odnosno većine seniorata.«²⁷ Godine 1925. Merz piše: »I same je krugove dobrih katolika zahvatila ta zaraza i nije rijetka stvar da se na nezgoda način kritiziraju naši crkveni učitelji.«²⁸ Merčevo »rimstvo« i »papinstvo« bili su često napadani i izvrgnuti podsmijehu. No on se nije dao smesti u svojoj ljubavi i vjernosti prema vodstvu Crkve i zato je pozivao sve Orlove da u našem narodu budu nosioci »papinske ideje«. »Ponosimo se porugom *'Papina garda'*, kojom nas zaodijevaju protivnici Crkve. Oni ne mrze papu što je Talijan, nego što je Kristov zamjenik. Pa da je on papa Hrvat, misliš da ga ne bi mrzili? A zašto neprijatelji Crkve toliko napa-

26 Usp.: KNIEWALD, *nav. dj.*, str. 148, si.

27 *Ibidem*, str. 154. i 155.

28 Usp.: MERZ, *Put k suncu*, str. 78.

daju na naše biskupe? Oni bar nisu Talijani?!«² Svoje misli o ulozi hijerarhije Merz je opširno razradio i izložio u članku *Vlast Crkve*.³ I danas je to jedno od presudnih pitanja, nažalost ne samo što se tiče pučana nego i s obzirom na naše svećenstvo, redovničko i dijecezansko.

5. Merz je bio »prvoborac Katoličke Akcije« među Hrvatima, dao je Katoličkom pokretu snažnu crkvenu i apostolsku usmjerenost, želio je odgojiti brojne vrle muževe i žene u pravom katoličkom duhu, da bi na taj način pridonio »preporodu naroda u Kristu«. Uspoređujući ondašnje prilike sa sadašnjima, možemo samo požaliti što u našoj Crkvi danas praktično ne postoji laikat. »I valjda nećemo biti prestrogi suci ako ustvrdimo da je čitav blok saborske nauke i inspiracije o laikatu za nas praktično ostao pokopan... « I nama se »postavlja sasvim ozbiljno pitanje da li je kod nas zbilja nemoguće ostvariti apostolat laika, uključiti laike u cjelovitost crkvenog poslanja, iH se pak o tome premalo vodi računa? Da li su naše prilike takve da u njima nije moguće poraditi na stvaranju laikata? Da li su iskorištene sve šanse koje postoje, ili je prevladao strah?«⁴ Danas se našoj Crkvi postavlja vrlo ozbiljan zadatak oživljavanja katoličkog laikata. Već nekoliko godina taj je problem pokriven »visokom šutnjom«. Bio bi velik uspjeh ovog simpozija ako bi uspio bar malo probuditi pitanje o laikatu u našoj Crkvi, ako bi upravio našoj Biskupskoj konferenciji molbu da svim raspoloživim snagama zacrtava smjernice za stvaranje našeg katoličkog laikata, koji bi u duhu Crkve, u duhu smjernica II. vatikanskog sabora sudjelovao u apostolskom poslanju Crkve. Smatram, naime, da mogućnosti postoje i da ih treba iskoristiti jer bi za Crkvu bilo pogubno da se totalno »klerikalizira«, tj. da se odrekne brige za laikat, bez kojega Crkva i ne može postojati. Kad bismo po našim župama imali samo po *deset formiranih* katoličkih laika u duhovnoj školi Ivana Merza i II. vatikanskog sabora, lice naše Crkve bilo bi drukčije.

Zaključak

Ova razmišljanja i prijedlozi žele biti tek moj osobni pokušaj pristupa dru Ivanu Merzu, njegovu životu i djelovanju, sa strane onoga tko ga nije poznavao niti bio dionikom njegova vremena. To je ujedno skromni pokušaj i prinos oživljavanju značenja Merza na Crkvu Hrvata. Drago mi je što je ovaj simpozij održan, a želja mi je da se s njime počne u našoj Crkvi događati nešto što će biti u onom izvornom katoličkom duhu i ljubavi Ivana Merza. To je potrebno da se zbude. A

² » *Ibidem*, str. 86.

³ *Ibidem*, str. 99–103.

⁴ *Usp.*: N. M. ROŠČIĆ, *Laikat u našoj Crkvi*, poglavlje u knjizi *Na crkvenim raskršćima*, Zagreb 1977, str. 174–181, posebno str. 177.

Bog, veliki i dobri Otac, neka proslavi svoga slugu i sjajnog borca Ivana Merza, svima nama pak neka stavi u dušu ljubav prema višnjim vrednotama, želju za preporod naroda u Kristu, snagu u križevima i teškoćama, kako bismo mogli umrijeti u miru katoličke vjere, očekujući milosrđe Gospodinovo.

IVAN MERZ'S LAY APOSTOLATE IN THE LIGHT OF THE II VATICAN COUNCIL

Summary

The Author has divided his survey into three parts: Ivan Merz and the »Paris Circle* inspiration; Ivan Merz — Contours of »Lay Theology*»; and Ivan Merz — and as we are today.

Ivan's stay in Paris between 1920 and 1922 influenced his professional and spiritual formation immensely. Apart from his literary studies Ivan studied the social and political problems of catholic organisations as well, with special emphasis on the education of youth, on work with the working class and on the problems of social justice and relationship with totalitarian systems. However, the most significant part of his stay in Paris was Merz's religious growth, his achievement of ascetic-mystical image and the belief that contemplation was the basis of all spiritual thought and activity. The author proves that Merz could have the possibility of having contacts with the »session« of Jacques and Ra'isse Maritain in Paris: his approach to French literature was the same as Maritain's; his attitude on questions concerning social and political life concurred with Maritain's ideas; his opinion on the Catholic Movement in Croatia were the same as Maritain's on Action Française. Many parallels could be drawn between Merz's thoughts and Maritain's numerous texts, particularly between their ideas and achievements in spiritual life. Merz is a great catholic, an intellectual and mystic, who carried echoes of catholic universalism in his heart participating in the creation and circulation of new views. These views, unquestionably valid even in our days, proved to be a kind of preparation for the ideas of the II Vatican Council.

If we compare pre-Council works on lay theology and Council guidelines we will find a great resemblance with Ivan Merz's writings in them: a true catholic inspiration, boundless love for the Church and the pope, a zeal for creating a new spirit within the Catholic Movement, correctness of ideas on the place and role of laymen, Ivan's image as a lay apostle and his lay apostolate.

In order to understand Ivan Merz's activities and his powerful personality fully we should know the historical frame of his time (traces of which can still be found in our Church). Merz pointed to correct directions that are still valid; views on the relationship between the laity and clergy and the role of hierarchy are the same today as Merz's ideas; catholic laity should be revived according to Merz's spiritual school as well as according to the teachings of the II Vatican Council.